

**Φύλο και επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών: μια εμπειρική έρευνα
για την εμφάνιση του burnout σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης**

Κοντοδημόπουλος Νικόλαος

ΠΑΤΡΑ

9 Μαΐου 2016

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Εισαγωγή.....	4
Ορισμός του burnout.....	4
Συνέπειες του burnout.....	4
Burnout και εκπαιδευτικοί.....	5
Burnout και φύλο.....	5
Μεθοδολογία.....	8
Είδος έρευνας.....	8
Ερωτηματολόγιο.....	8
Το Δείγμα.....	9
Αξιοπιστία – Εγκυρότητα.....	11
Ανάλυση δεδομένων.....	11
Συμπεράσματα – Συζήτηση.....	16
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	20
Παράρτημα.....	23

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας πιλοτικής έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην εμφάνιση του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στο φύλο και τα έτη προϋπηρεσίας τους. Μέσα από ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας έγινε προσπάθεια να παρουσιαστεί η έννοια του φαινομένου και οι τρεις διαστάσεις του, (συναισθηματική εξάντληση, αποπροσωποποίηση, έλλειψη προσωπικής επίτευξης) καθώς και η σχέση του με το επάγγελμα των εκπαιδευτικών. Διενεργήθηκε ποσοτική έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου σε 101 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που επελέγησαν με τη μέθοδο της «βολικής δειγματοληψίας». Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν στην έρευνα δεν “υποφέρουν” ιδιαίτερα από το σύνδρομο και ότι ούτε το φύλο, ούτε τα έτη προϋπηρεσίας τους επηρεάζουν σημαντικά την εμφάνιση του φαινομένου. Παρ’ όλα αυτά, οι γυναίκες και οι νεότεροι στην υπηρεσία εκπαιδευτικοί εμφανίζονται ελαφρώς πιο εξουθενωμένοι από τους άντρες.

Λέξεις κλειδιά: Σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης, burnout εκπαιδευτικών, συναισθηματική εξάντληση, αποπροσωποποίηση, προσωπική επίτευξη, φύλο

Εισαγωγή

Ορισμός του “burnout”

Η σχέση των ανθρώπων με την εργασία τους και οι δυσκολίες που προκύπτουν όταν αυτή η σχέση γίνεται προβληματική έχει αναγνωριστεί ως σημαντικό φαινόμενο τα τελευταία χρόνια, ενώ ο όρος «burnout» χρησιμοποιείται για να το περιγράψει από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 (Maslach, Shaufeli & Leiter, 2001). Σύμφωνα με τους Maslach et al. (2001) στο burnout ενυπάρχουν τρεις διαστάσεις: α) η συναισθηματική εξάντληση, β) η αποπροσωποποίηση και γ) η έλλειψη προσωπικής επίτευξης. Η συναισθηματική εξάντληση είναι η βασικότερη εκδήλωση του συνδρόμου και ωθεί κάποιον να απομακρυνθεί συναισθηματικά και γνωστικά από τη δουλειά του, πιθανώς για να μπορέσει να αντιμετωπίσει την υπερβολική πίεση της εργασίας του. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία όταν μιλάμε για ανθρώπινες υπηρεσίες, καθώς οι συναισθηματικές ανάγκες της δουλειάς μπορεί να εξαντλήσουν την ικανότητα του παροχέα των υπηρεσιών να εμπλέκεται και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες αυτών που λαμβάνουν τις υπηρεσίες. Η αποπροσωποποίηση είναι μια προσπάθεια ώστε κάποιος να δημιουργήσει μία απόσταση ανάμεσα στον εαυτό του και τους αποδέκτες των υπηρεσιών του. Με αυτό τον τρόπο οι απαιτήσεις τους γίνονται πιο διαχειρίσιμες, αφού πλέον θεωρούνται «απρόσωπα αντικείμενα». Τέλος, όταν σε μία εργασία υπάρχουν μεγάλες απαιτήσεις μακροχρόνια, οι οποίες οδηγούν σε συναισθηματική εξάντληση ή αποπροσωποποίηση, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να διαβρωθεί η αίσθηση που έχει κάποιος για την αποτελεσματικότητά του, αφού είναι δύσκολο να διατηρήσει την αίσθηση επίτευξης όταν βοηθά ανθρώπους που του είναι αδιάφοροι.

Συνέπειες του “burnout”

Οι συνέπειες αυτού του συνδρόμου για τα άτομα μπορεί να είναι προβλήματα υγείας, όπως καρδιαγγειακές παθήσεις, έλκος στομάχου, σωματικές ενοχλήσεις, ψυχοσωματικά συμπτώματα και καταθλιπτική διάθεση (Βασιλόπουλος, 2012, από Burke, Greenglass, & Schwarzer, 1996·

Guglielmi & Tatrow, 1998). Επιπλέον, επηρεάζεται η καθημερινή παρουσία και απόδοση του ατόμου στο χώρο εργασίας, μιας και τα άτομα που βιώνουν εξουθένωση εμφανίζουν μειωμένη παραγωγικότητα, συχνές απουσίες, σταδιακή απόσυρση και τελικά παραίτηση από το συγκεκριμένο επάγγελμα (Maslach et al, 2001). Γενικότερα, το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης στο εργατικό δυναμικό επιφέρει υψηλό κόστος στα εθνικά συστήματα υγείας και τις επιχειρήσεις παγκοσμίως, αφού συνεπάγεται αυξημένες δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, χαμηλή παραγωγικότητα και ποιότητα έργου, πρόωρες συνταξιοδοτήσεις (Ganster & Rosen, 2013, όπ. αναφ. σε Στάγια, Ιορδανίδης, 2014).

“Burnout” και εκπαιδευτικοί

Οι εκπαιδευτικοί συγκαταλέγονται μεταξύ των επαγγελματιών ομάδων με τις περισσότερες πιθανότητες να βιώσουν επαγγελματική εξουθένωση. (Lambert, McCarthy, O’ Donnell & Wang 2009, όπ. αναφ. στο Βασιλόπουλο, 2012). Με αυτό συμφωνούν και οι Innstrand, Melbye-Langballe, Falkum & Gjerlow-Aasland (2011), οι οποίοι ερεύνησαν το burnout σε οχτώ διαφορετικά επαγγέλματα στη Νορβηγία και κατέληξαν στη διαπίστωση πως οι εκπαιδευτικοί ήταν το επάγγελμα που βίωνε το σύνδρομο στον υψηλότερο βαθμό έναντι των υπολοίπων. Οι λόγοι για το παρατεταμένο εργασιακό άγχος, που συχνά οδηγεί σε επαγγελματική εξάντληση, μπορεί να είναι είτε εξωγενείς (δυσάρεστες συνθήκες στο επαγγελματικό περιβάλλον, υπερβολικός φόρτος εργασίας, έλλειψη συνεργασίας κλπ.), είτε ενδογενείς (ατομικά στοιχεία χαρακτήρα, απογοήτευση και ματαίωση λόγω μη ρεαλιστικών προσδοκιών) (Antoniou, Polychroni & Vlachakis, 2006).

“Burnout” και Φύλο

Οι Maslach et al, (2001) αναφερόμενοι στο σύνολο των επαγγελματιών επισημαίνουν πως το φύλο δεν αποτελεί παράγοντα πρόβλεψης του burnout. Στο επάγγελμα των εκπαιδευτικών, όμως, οι έρευνες δείχνουν συχνά αντιφατικά ευρήματα.

Συγκεκριμένα, οι έρευνες για το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης των (Platsidou, Agalotis, 2008) και (Duatere, Akkus – Cikla, 2004) δεν εντόπισαν ουσιαστικές διαφορές όσον αφορά το φύλο αν και βρήκαν τους άντρες να υποφέρουν ελάχιστα περισσότερο από burnout και εργασιακό άγχος. Ούτε οι Παπαγιάννη, Ρέππα (2008) βρήκαν ουσιαστικές διαφορές (με τις γυναίκες, εδώ, ελάχιστα πιο εξαντλημένες συναισθηματικά). Ομοίως, ούτε η Kalyva (2013) διαπίστωσε καμιά απολύτως επιρροή του παράγοντα «φύλο» στην εμφάνιση του burnout. Ταυτόχρονα, οι Aftab, Khatoon (2012) βρήκαν τους άντρες να υποφέρουν από μεγαλύτερο επαγγελματικό άγχος και να αντλούν μικρότερη ικανοποίηση από την εργασία τους. Οι Innstrand, et al. (2011) και οι Οι Vercambre, Brosselin, Gilbert, Nerriere & Masfety (2009) βρήκαν μεγαλύτερη αποπροσωποποίηση στους άντρες, αλλά συνάμα μεγαλύτερη συναισθηματική εξάντληση των γυναικών. Οι Vercambre et al (2009), επιπλέον, εντόπισαν μειωμένη προσωπική επίτευξη στις γυναίκες. Με αυτό το εύρημα συμφωνούν και οι Antoniou et al (2006) προσθέτοντας ακόμα ότι οι γυναίκες ήταν περισσότερο αγχωμένες.

Καθίσταται, λοιπόν, προφανές ότι δεν είναι εύκολο να προσδιορίσουμε αν και με ποιο τρόπο το φύλο είναι ένα σημαντικό στοιχείο όσον αφορά την εμφάνιση του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς. Επιπρόσθετα, λαμβάνοντας υπόψη τις μεγάλες περικοπές που έχουν υποστεί οι απολαβές των εργαζόμενων στην ελληνική εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης που εξελίσσεται στη χώρα μας και καθώς η οικονομική δυσκολία που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί συμβάλλει στην αίσθηση της επαγγελματικής εξουθένωσης (Στάγια, Ιορδανίδης, 2014), δημιουργούνται νέα δεδομένα που καθιστούν αναγκαία την εκ νέου μελέτη της εμφάνισης του συνδρόμου στους Έλληνες εκπαιδευτικούς. Η ύπαρξη της νέας πραγματικότητας και πιθανότατα νέων δεδομένων ενισχύεται και από την αυξανόμενη αβεβαιότητα που προκύπτει από την αναίρεση της αίσθησης μονιμότητας της θέσης εργασίας, εξαιτίας της διαθεσιμότητας στην οποία τέθηκαν εκπαιδευτικοί συγκεκριμένων ειδικοτήτων, της ανολοκλήρωτης αξιολόγησης και της διακηρυσσόμενης επαναφοράς της. Όλα αυτά είναι στοιχεία που πιθανότατα εντείνουν το

εργασιακό άγχος των Ελλήνων εκπαιδευτικών κι ενδεχομένως να συντελούν στη συχνότερη ή και εντονότερη εμφάνιση της επαγγελματικής εξουθένωσης. Τα στερεότυπα της ελληνικής κοινωνίας για τα δύο φύλα, που θέλουν τον άντρα «κουβαλητή», δηλαδή να επωμίζεται το κύριο οικονομικό βάρος του σπιτιού από τη μια και της γυναίκας που πάντα είχε τους ρόλους της νοικοκυράς και της μητέρας κυρίαρχους στη ζωή της, θα μπορούσαν να έχουν διττή ερμηνεία σχετικά με την πιθανότητα εμφάνισης του burnout και κατά συνέπεια θα δυσκόλευε την όποια πρόβλεψή μας για το ποιο φύλο θεωρείται πιο «ύποπτο» να υποφέρει από το σύνδρομο. Επιπλέον, ένα ακόμα δεδομένο είναι η υψηλότερη εμφάνιση του φαινομένου στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έναντι αυτών της δευτεροβάθμιας (Antonίου, Ploumpi, & Ntalla, 2013).

Εξαιτίας όλων των προαναφερθέντων, δημιουργείται η αναγκαιότητα να ερευνηθεί περαιτέρω και σε βάθος η εμφάνιση του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης στους Έλληνες εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με το φύλο. Αν αποδειχτεί κάποια σχέση, θα μπορούσε να είναι ένας παράγοντας πρόβλεψης αλλά και πρόληψης του φαινομένου μέσω της κατάλληλης στήριξης που θα μπορούσε να προσφερθεί σε όσους το έχουν ανάγκη.

Με δεδομένο το μικρό αριθμό ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα για το ζήτημα τα τελευταία χρόνια, καθώς και με τις πρόσφατα διαμορφωθείσες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, ο στόχος της παρούσας έρευνας είναι να ερευνήσει την ενδεχόμενη ύπαρξη συσχέτισης της εμφάνισης του συνδρόμου της επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με το φύλο και τα έτη υπηρεσίας τους.

Τίθενται λοιπόν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο φύλο και την εμφάνιση του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;
- 2) Πως συσχετίζεται η εμφάνιση του burnout στους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με τα έτη υπηρεσίας των εκπαιδευτικών;

Μεθοδολογία

Είδος έρευνας

Για την παρούσα πιλοτική ποσοτική έρευνα διεξήχθη δειγματοληπτικός ερευνητικός σχεδιασμός, όπου με τη χρήση ερωτηματολογίου σε ένα δείγμα συγκεντρώθηκαν ποσοτικά δεδομένα που αναλύθηκαν στατιστικά, καθώς έγινε προσπάθεια να ερευνηθούν και να εξηγηθούν οι σχέσεις ανάμεσα σε μεταβλητές (Creswell, 2011), (Robson, 2010). Οι ανεξάρτητες μεταβλητές (φύλο εκπαιδευτικών, έτη προϋπηρεσίας) είναι κατηγορικές, τις οποίες εμείς δεν είχαμε την δυνατότητα να τροποποιήσουμε (Robson, 2010). Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν υπέστησαν στατιστική επεξεργασία με τη χρήση του spss. Ο σκοπός της έρευνάς μας όπως έχει δηλωθεί, αλλά και «τα ερευνητικά μας ερωτήματα είναι συγκεκριμένα και περιορισμένα, ώστε να απαντηθούν με μετρήσιμα δεδομένα πάνω στις μεταβλητές» (Creswell 2011, σελ. 75).

Ερωτηματολόγιο

Για τη συγκέντρωση των δεδομένων μας χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που αναπτύξαμε, το οποίο αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, τα υποκείμενα της έρευνας συμπλήρωσαν δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, σπουδές, έτη προϋπηρεσίας, τάξη στην οποία διδάσκουν, θέση που κατέχουν), ενώ το δεύτερο μέρος αποτελείται από 21 ερωτήσεις οι οποίες ήταν σχεδιασμένες να μελετήσουν τις 3 διαστάσεις του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης. Πιο συγκεκριμένα οι ερωτήσεις 3,10,12,13,14,15,18,19 αφορούν τη διάσταση της συναισθηματικής εξάντλησης, οι ερωτήσεις 4,5,7,11,21 τη διάσταση της αποπροσωποποίησης και οι ερωτήσεις 1,2,6,8,9,16,17,20 τη διάσταση της προσωπικής επίτευξης. Οι απαντήσεις βασίζονται στην κλίμακα Likert 5 βαθμών εκτεινόμενη από το ποτέ έως το πάντοτε, με ενδιάμεσες απαντήσεις τα σπάνια, μερικές φορές, συχνά.

Όπως προαναφέρθηκε για την κωδικοποίηση και ανάλυση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα spss. Για τις ερωτήσεις που αφορούσαν τα

δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, οι απαντήσεις τους κωδικοποιήθηκαν χρησιμοποιώντας για το φύλο το 1 για άντρας και το 2 για γυναίκα για την ηλικία τους το 1 για όσους ήταν ως 30, το 2 για ηλικίες 31-40, το 3 για 41-50, το 4 για 51-60 και το 5 για πάνω από 60. Με τον ίδιο τρόπο κωδικοποιήσαμε και τις υπόλοιπες απαντήσεις στις ερωτήσεις των δημογραφικών στοιχείων χρησιμοποιώντας αύξοντες αριθμούς, ξεκινώντας από το 1, ανάλογα με τον αριθμό των προσφερόμενων απαντήσεων. Στο δεύτερο κομμάτι του ερωτηματολογίου, που αφορά τη διερεύνηση των τριών διαστάσεων του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης οι πιθανές απαντήσεις ήταν πέντε (ποτέ, σπάνια, μερικές φορές, συχνά, πάντα), οπότε όλες κωδικοποιήθηκαν με αριθμούς από το 1 ως το 5. Πιο συγκεκριμένα, για τις ερωτήσεις 1,2,6,8,9,16,17,20 το ποτέ αντιστοιχούσε στο 1, το σπάνια στο 2, το μερικές φορές στο 3, το συχνά στο 4 και το πάντα στο 5. Για τις ερωτήσεις 3,4,5,7,10,11,12,13,14,15,18,19,21 το πάντα αντιστοιχούσε στο 1, το συχνά στο 2, το μερικές φορές στο 3, το σπάνια στο 4 και το ποτέ στο 5. Όσο χαμηλότερη ήταν η βαθμολογία που συγκέντρωνε κάποιο ερωτηματολόγιο τόσο περισσότερο σήμαινε πως υπέφερε από burnout ο συμμετέχων και αντίστροφα, όσο υψηλότερη ήταν η βαθμολογία τόσο λιγότερο επηρεαζόταν.

Το Δείγμα

Το δείγμα αποτελείται από εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, σε σχολεία της ευρύτερης περιοχής της πόλης της Πάτρας, οι οποίοι προσκλήθηκαν, μέσω e-mail που εστάλη στα σχολεία τους, να συμπληρώσουν ηλεκτρονικά το ερωτηματολόγιο που είχαμε δημιουργήσει στην πλατφόρμα του Google forms, αλλά και από ορισμένους εκπαιδευτικούς άλλων περιοχών αφού προσκλήθηκαν και εκπαιδευτικοί μέσα από το forum φοιτητών της ΕΚΠ 51 του Ε.Α.Π. Συνεπώς, μιλάμε για χρήση «δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα» και ειδικότερα για «βολική δειγματοληψία» (Creswell, 2011).

Στην έρευνά μας συμμετείχαν τελικά 101 εκπαιδευτικοί οι οποίοι απάντησαν στο ερωτηματολόγιό μας. Από αυτούς 24 ήταν άντρες (ποσοστό 23,8%) και 77 γυναίκες (δηλαδή το 76,2%).

Πίνακας 1

φύλο εκπαιδευτικών

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
άντρας	24	23,8	23,8	23,8
γυναίκα	77	76,2	76,2	100,0
Total	101	100,0	100,0	

Συμμετέχοντες στην έρευνα ανά φύλο

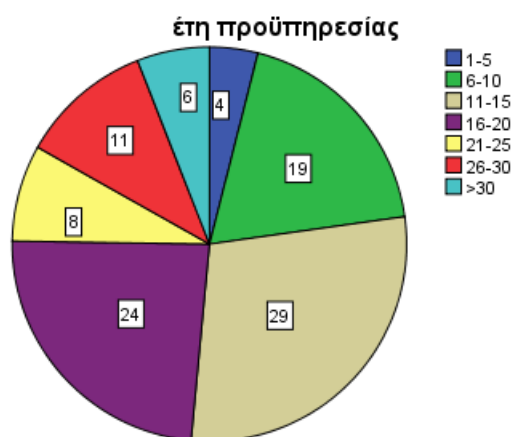
Το ποσοστό συμμετοχής των

δύο φύλων κρίνεται αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού των εκπαιδευτικών που εργάζονται στα δημόσια σχολεία της χώρας μας αφού σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, οι άντρες αποτελούν το 24,97% του συνόλου των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι γυναίκες το 75,2%. Όσον αφορά τα έτη προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανά κατηγορία φαίνονται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Έτη	1-5	4	4,0	4,0
προϋπηρεσί	6-10	19	18,8	22,8
ας	11-15	29	28,7	51,5
	16-20	24	23,8	75,2
	21-25	8	7,9	83,2
	26-30	11	10,9	94,1
	>30	6	5,9	100,0
Total	101	100,0	100,0	

Συμμετέχοντες στην έρευνα ανά έτη υπηρεσίας

Αξιοπιστία – εγκυρότητα

Σύμφωνα με τον Creswell (2011, σελ.197), «αξιοπιστία σημαίνει ότι οι τιμές από κάποιο εργαλείο είναι σταθερές και συνεπείς.» Επίσης, αναφέρει παράγοντες οι οποίοι μπορεί να οδηγήσουν σε αναξιόπιστα δεδομένα, όπως όταν «τα ερωτήματα στα εργαλεία είναι διαφορεόμενα και ασαφή, οι διαδικασίες χορήγησης των τεστ διαφέρουν και δεν είναι τυποποιημένες, οι συμμετέχοντες είναι κουρασμένοι, νευρικοί, παρερμηνεύουν τα ερωτήματα, ή μαντεύουν τα τεστ». Έτσι λοιπόν, στη δική μας πιλοτική έρευνα δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο οι ερωτήσεις είναι σαφείς, κατανοητές και περιορισμένης έκτασης, ενώ ταυτόχρονα αποφεύγεται η χρήση αρνήσεων και πιο εξειδικευμένων όρων που θα μπορούσαν να μπερδέψουν τα υποκείμενα

της έρευνας και να τα οδηγήσουν σε παρανοήσεις. Οι δε απαντήσεις (με την κλίμακα Likert 5 βαθμών) περιλαμβάνουν όλες τις πιθανές συχνότητες των εμφανίσεων των φαινομένων των ερωτήσεων, χωρίς όμως να αλληλοεπικαλύπτονται. Τέλος, τα υποκείμενα της έρευνας είναι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δηλαδή τα κατάλληλα ερωτώμενα πρόσωπα σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα να συμπληρώνουν ηλεκτρονικά τα ερωτηματολόγια, ανώνυμα, χωρίς τη δική μας παρουσία, ώστε να μην επηρεάζονται, με τη δική τους χωροχρονική άνεση για να εξαλειφθεί ο κίνδυνος της κούρασης, του άγχους και της πιθανής νευρικότητας από μέρος τους.

Όσον αφορά την εγκυρότητα, ο Robson (2010, σελ. 118-119) υποστηρίζει ότι *«πρόκειται για την ακρίβεια ενός αποτελέσματος»*, ενώ ο Creswell (2011, σελ. 197) εξηγεί ότι *«εγκυρότητα σημαίνει ότι οι τιμές του ατόμου από τη χρήση ενός εργαλείου έχουν νόημα, έχουν σημασία και σας δίνουν τη δυνατότητα, ως ερευνητή, να καταλήξετε σε σωστά συμπεράσματα για το πληθυσμό με βάση το δείγμα που μελετάτε»*.

Εμείς για να αποφύγουμε τον κίνδυνο μη εγκυρότητας, επιβεβαιώσαμε την καταλληλότητα των ερωτημάτων με την έμπειρη ερευνήτρια κυρία Ελένη Σιάνου-Κύργιου, ενώ το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε δύο εκπαιδευτικούς ώστε να ελέγξουμε την εγκυρότητά του.

Ανάλυση δεδομένων

Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας παρέχουν κατ' αρχήν ενδείξεις ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, γενικά, δεν υποφέρουν από το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης. Συνολικά, οι γυναίκες εμφανίζονται να υποφέρουν λίγο περισσότερο από τους άντρες, μια διαφορά η οποία, όμως, δεν είναι σημαντική στατιστικά.

Πίνακας 3

Συνολικός μέσος όρος burnout

φύλο εκπαιδευτικών	Mean	N	Std. Deviation
άντρας	3,6958	24	,41451
γυναίκα	3,5828	77	,41764
Total	3,6096	101	,41764

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας κάθε μία από τις τρεις επιμέρους διαστάσεις του burnout διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες παρουσιάζονται αρκετά πιο εξαντλημένες συναισθηματικά από τους άντρες.

Πίνακας 4

Μέσος όρος συναισθηματικής εξάντλησης ανά φύλο

φύλο εκπαιδευτικών	Mean	N	Std. Deviation
άντρας	3,2329	24	,66015
γυναίκα	2,9756	77	,61171
Total	3,0368	101	,62986

Παράλληλα, οι άντρες εμφανίζονται ελάχιστα πιο αποπροσωποποιημένοι από τις γυναίκες.

Πίνακας 5

Μέσος όρος αποπροσωποποίησης ανά φύλο

φύλο εκπαιδευτικών	Mean	N	Std. Deviation
άντρας	3,9500	24	,53811
γυναίκα	4,0208	77	,52574
Total	4,0040	101	,52686

Τέλος, οι άντρες φαίνεται να υπερτερούν ελαφρά και στη διάσταση της προσωπικής επίτευξης.

Πίνακας 6

Μέσος όρος προσωπικής επίτευξης ανά φύλο

φύλο εκπαιδευτικών	Mean	N	Std. Deviation
άντρας	3,9940	24	,34896
γυναίκα	3,9167	77	,40149
Total	3,9351	101	,38937

Όσον αφορά την εμφάνιση του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης και πως επηρεάζεται από την ανεξάρτητη μεταβλητή των ετών προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών δε διαπιστώνονται σημαντικές διαφορές. Φαίνεται να υποφέρουν λιγότερο από το σύνδρομο όσοι έχουν 21-25 χρόνια υπηρεσίας και περισσότερα από 30, ενώ κάπως περισσότερο επηρεάζονται όσοι έχουν έως 5 έτη υπηρεσίας.

Πίνακας 7

Μέσος όρος burnout ανά έτη υπηρεσίας

έτη προϋπηρεσίας	Mean	N	Std. Deviation
1-5	3,4167	4	,22796
6-10	3,4812	19	,40215
11-15	3,6552	29	,39753
16-20	3,6366	24	,38335
21-25	3,8095	8	,24939
26-30	3,4725	11	,58532
>30	3,8016	6	,53318
Total	3,6096	101	,41764

Οι πιο εξαντλημένοι συναισθηματικά είναι οι έχοντες 26-30 έτη υπηρεσίας και ακολούθως όσοι έχουν έως 10, ενώ όσοι έχουν 21-25 έτη υπηρεσίας είναι οι λιγότερο εξαντλημένοι συναισθηματικά.

Πίνακας 8

Μέσος όρος συναισθηματικής εξάντλησης ανά έτη υπηρεσίας

έτη προϋπηρεσίας	Mean	N	Std. Deviation
1-5	2,8750	4	,68465
6-10	2,8750	19	,58482
11-15	3,0560	29	,56949
16-20	3,1979	24	,57921
21-25	3,3281	8	,39493
26-30	2,6672	11	,81665
>30	3,2083	6	,88976
Total	3,0368	101	,62986

Οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν έως 5 χρόνια είναι αυτοί που έχουν την υψηλότερη αποπροσωποποίηση, ενώ την χαμηλότερη όσοι έχουν περισσότερα από 30 χρόνια υπηρεσίας.

Πίνακας 9

Μέσος όρος αποπροσωποποίησης ανά έτη υπηρεσίας

έτη προϋπηρεσίας	Mean	N	Std. Deviation
1-5	3,6000	4	,28284
6-10	4,0000	19	,55777
11-15	4,1034	29	,53351
16-20	3,8750	24	,47845
21-25	4,1250	8	,39911
26-30	3,8909	11	,61556
>30	4,3667	6	,52789
Total	4,0040	101	,52686

Τέλος, τον μεγαλύτερο βαθμό προσωπικής επίτευξης παρουσιάζουν όσοι έχουν από 21 έτη προϋπηρεσίας και πάνω, ενώ όσοι έχουν ως 10 έτη υπηρεσίας έχουν χαμηλότερη προσωπική επίτευξη.

Πίνακας 10

Μέσος όρος προσωπικής επίτευξης ανά έτη υπηρεσίας

έτη προϋπηρεσίας	Mean	N	Std. Deviation
1-5	3,8438	4	,06250
6-10	3,7632	19	,41015
11-15	3,9741	29	,40968
16-20	3,9301	24	,34482
21-25	4,0938	8	,33240
26-30	4,0000	11	,43301
>30	4,0417	6	,46547
Total	3,9351	101	,38937

Συμπεράσματα – Συζήτηση

Από την επεξεργασία των αποτελεσμάτων της πιλοτικής μας έρευνας για το burnout κατ' αρχήν διαπιστώνουμε πως υπάρχουν ενδείξεις ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί που εργάζονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν υποφέρουν ιδιαίτερα από το σύνδρομο (βλ. Πίνακα 3, σελ.12). Οι γυναίκες εμφανίζονται να υποφέρουν κάπως περισσότερο από τους άντρες, με μικρή όμως διαφορά, σε αντίθεση με τα ευρήματα των ερευνών των Duatepe, Akkus- Cikla (2004) και Aftab, Khatoon (2012) που έδειχναν τους άντρες να υποφέρουν περισσότερο. Εξετάζοντας κάθε μία από τις τρεις διαστάσεις του συνδρόμου χωριστά εντοπίσαμε μεγαλύτερη συναισθηματική εξάντληση των γυναικών έναντι των αντρών (βλ. Πίνακα 4, σελ.12) όπως ακριβώς και οι Antoniou, et al (2006), Παπαγιάννη, Ρέππα (2008), Vercambre, et al. (2009) και Innstrand, et al. (2011) στις δικές τους έρευνες. Επίσης, οι άντρες εμφάνισαν και υψηλότερη προσωπική επίτευξη σε σχέση με τις γυναίκες, με μικρή όμως διαφορά. Αυτό το εύρημα είχαν εντοπίσει και οι Vercambre, et al. (2009), ενώ αντίθετα οι Aftab, Khatoon (2012) είχαν βρει τις γυναίκες να έχουν υψηλότερη προσωπική επίτευξη. Τέλος, οι άντρες παρουσιάστηκαν ελάχιστα πιο αποπροσωποποιημένοι από τις γυναίκες

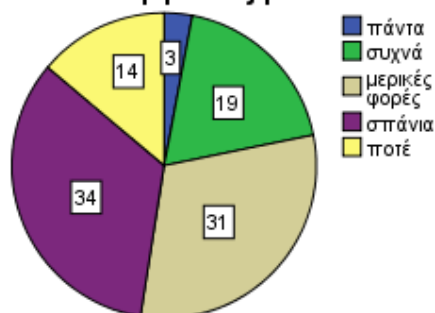
(βλ. Πίνακα 5, σελ.12) με διαφορά στατιστικά ασήμαντη όπως είχαν βρει και οι Innstrand, et al. (2011).

Όσον αφορά την επίδραση των ετών προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών στην εμφάνιση του burnout δε φαίνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις (βλ. Πίνακα 7, σελ.13). Όσοι έχουν τη μικρότερη εμπειρία, δηλαδή έως 5 χρόνια φαίνεται πως επηρεάζονται περισσότερο, ενώ λιγότερο όσοι έχουν 21-25 χρόνια. Πιο εξαντλημένοι συναισθηματικά εμφανίστηκαν αυτοί με 26-30 έτη προϋπηρεσίας και όσοι είχαν έως 10 έτη, ενώ λιγότερο εξαντλημένοι αυτοί με 21-25 χρόνια (βλ. Πίνακα 8, σελ.14). Οι πιο αποπροσωποποιημένοι ήταν και πάλι αυτοί με υπηρεσία ως 5 έτη και οι λιγότερο αυτοί με περισσότερο από 30 (βλ. Πίνακα 9, σελ.14). Τέλος, οι λιγότερο έμπειροι με μέχρι 10 έτη είχαν τη χαμηλότερη προσωπική επίτευξη, ενώ όσοι είχαν πάνω από 20 έτη εμφάνισαν την υψηλότερη επίτευξη.

Εξετάζοντας και τα υπόλοιπα δημογραφικά δεδομένα των ερωτηθέντων και τις διαφοροποιήσεις των απαντήσεων σύμφωνα με αυτά, δε διαπιστώνει κανείς κάποια αξιοσημείωτη διαφορά, εκτός ίσως από το γεγονός ότι οι διευθυντές των σχολείων εμφανίζονται να υποφέρουν λιγότερο από το burnout, σε σχέση με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς. Επιπλέον, λόγω της οικονομικής κρίσης που επικρατεί στη χώρα μας, εντυπωσιάζει το γεγονός ότι το 58,4% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησε πως “πάντα” ή “συχνά” ανησυχεί για το αν ο μισθός τους θα είναι επαρκής, ενώ μόνο το 19,8% απάντησε “σπάνια” ή “ποτέ”. Σε αυτή την ερώτηση οι γυναίκες φάνηκαν να ανησυχούν αρκετά περισσότερο από τους άντρες.

Σε γενικές γραμμές, και παρά τα νέα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα που επικρατούν στην πατρίδα μας, οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εμφανίζονται να διατηρούνται σε ικανοποιητικό επίπεδο ως προς την ενδεχόμενη προσβολή τους από το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης. Αυτό πιθανόν να σχετίζεται με την “σιγουριά” που αισθάνονται για τη θέση τους καθώς δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα κάποια μορφή αξιολόγησης, η οποία θα απειλούσε τη μονιμότητα της εργασίας τους. Σχηματικά, προκύπτει από την έρευνά μας ως εξής:

Νιώθω ανασφαλής για την θέση εργασίας μου

Οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα είναι μικρές τόσο για την εμφάνιση του συνδρόμου συνολικά όσο και για κάθε μία από τις τρεις διαστάσεις του χωριστά.

Δε θα πρέπει να αγνοήσουμε και τους περιορισμούς που τίθενται στην μικρής έκτασης πιλοτική έρευνά μας. Πρώτα απ' όλα, το δείγμα των 101 εκπαιδευτικών είναι αρκετά περιορισμένο ώστε να εξαχθούν γενικεύσιμα συμπεράσματα. Επιπλέον, αυτό το δείγμα στην πλειοψηφία του ήταν από την ευρύτερη περιοχή της Πάτρας, δηλαδή εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε αστική περιοχή, οπότε δεν είναι αντιπροσωπευτικό των εκπαιδευτικών όλης της επικράτειας. Συνεπώς μια ενδιαφέρουσα μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να αφορά τη διαφοροποίηση του συνδρόμου στους εκπαιδευτικούς ανάλογα με το είδος της περιοχής στην οποία βρίσκονται τα σχολεία στα οποία εργάζονται ώστε να εντοπιστεί ποιοι "πιέζονται" περισσότερο. Ένα άλλο σημαντικό, κατά τη γνώμη μας, ζήτημα είναι ότι αυτό το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε σχολεία ενώ δε δίνει τη δυνατότητα να διερευνηθούν άνθρωποι, οι οποίοι, ενδεχομένως, λόγω του burnout και των συνεπακόλουθων του, έχουν σταματήσει να εργάζονται πλέον σε κάποιο σχολείο και είτε έχουν αποσυρθεί πλήρως, είτε έχουν συνταξιοδοτηθεί, είτε εργάζονται σε κάποια άλλη υπηρεσία της εκπαίδευσης, εκτός σχολείου. Ο περιορισμός που μόλις προαναφέρθηκε θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ξεχωριστό θέμα έρευνας. Δηλαδή, εκπαιδευτικοί που λόγω της επαγγελματικής εξουθένωσης δε βρίσκονται εντός των αιθουσών, να διερευνηθεί,

ενδεχομένως με τη χρήση κάποιας ποιοτικής έρευνας, πως βίωσαν και πως εξακολουθούν να βιώνουν αυτή την κατάσταση, ώστε να αναδυθούν κι άλλες πτυχές του θέματος. Θα μπορούσε ενδεχομένως να διερευνηθεί το burnout των εκπαιδευτικών σε σχέση με την ηλικία ή την οικογενειακή κατάστασή τους. Ή ακόμα να εξεταστεί η ενδεχόμενη διαφοροποίηση ανάμεσα σε νηπιαγωγούς και δασκάλους. Εξαιρετικό ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και ο έλεγχος και ενδεχομένως η διαφοροποίηση εμφάνισης του burnout ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς που κατέχουν κάποια θέση ευθύνης (π.χ. διευθυντές και υποδιευθυντές σχολικών μονάδων, σχολικούς συμβούλους, διευθυντές εκπαίδευσης) και στους υπόλοιπους που εργάζονται ως απλοί εκπαιδευτικοί στα σχολεία. Πρόκειται, πάντως για ένα ζήτημα που αξίζει να διερευνηθεί σε βάθος με περισσότερες, μεγαλύτερες και πιο εξειδικευμένες έρευνες, ώστε μελλοντικά να ερευνηθούν όλες οι πτυχές του, να αναδυθούν ακόμα περισσότερες και κυρίως να εξαχθούν συμπεράσματα ικανά να οδηγήσουν στην πρόληψη του φαινομένου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Aftab, M., Khatoon, T., (2012). Demographic Differences and Occupational Stress of Secondary School Teachers. *European Scientific Journal*, Vol 8, (No. 5), <http://eujournal.org/files/journals/1/articles/90/public/90-278-1-PB.pdf>
- Antoniou, A., Ploumpi, A., Ntalla, M. (2013). Occupational Stress and Professional Burnout in Teachers of Primary and Secondary Education: The Role of Coping Strategies. *Psychology*, Vol.4, (No.3A), 349-355.
- Antoniou, A., Polychroni, F., Vlachakis, A.-N., (2006). Gender and age differences in occupational stress and professional burnout between primary and high-school teachers in Greece. *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 21 (No 7), 682–690. <http://dx.doi.org/10.1108/02683940610690213>
- Creswell, J.W. (2011). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.
- Duatepe, A., Akkus-Cikla, O., (2004). The Relationship Between Primary School Teachers' Burnout and Some of their Demographic Variables. In M. Barkauskaite. *Svietimo Reforma ir Mokytoju Rengimas: Aktualijos ir Perspectyvos*. May 27th, 2004. (pp. 55-65). Vilnius: Eidykla.
- Innstrand, S., Melbye-Langballe, E., Falkum, E., Gjerlow-Aasland, O., (2011). Exploring within –and between- Gender Differences in Burnout: 8 Different Occupational Groups. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, doi: 10.1007/s00420-011-0667-y
- Kalyva, E., (2013). Stress in Greek Primary Schoolteachers Working under Conditions of Financial Crisis. *Europe's Journal of Psychology*, Vol 9 (No. 1), doi:10.5964/ejop.v9i1.488
- Maslach, C., Shaufeli, W., Leiter, M., (2001). Job Burnout. *Annual Review of Psychology*, Vol52, 397-422, doi: 10.1146/annurev.psych.52.1.397

- Platsidou, M. and Agaliotis, I. (2008). Burnout, Job Satisfaction and Instructional Assignment-related Sources of Stress in Greek Special Education Teachers. *International Journal of Disability, Development and Education*, Vol. 55 (No. 1), 61-76. doi: 10.1080/10349120701654613
- Robson, C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Vercambre, M., Brosselin, P., Gilbert, F., Nerriere, E., kovess-Masfety, V., (2009). Individual and Contextual Covariates of Burnout: A Cross-Sectional Nationwide Study of French Teachers. *BMC Public Health* 2009, doi: 10.1186/1471-2458-9-333
- Βασιλόπουλος, Σ. (2012). Η Επαγγελματική εξουθένωση και η σχέση της με το κοινωνικό άγχος στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Hellenic Journal of Psychology*, Vol. 9, pp. 18-44.
- Δαβράζος, Γ. (2015). Διερεύνηση πηγών στρες και συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης σε εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Τα Πρακτικά του 2ου Συνεδρίου "Νέος Παιδαγωγός" Αθήνα, 23 & 24 Μαΐου 2015. ISBN: 978-960-99435-7-4 (eBook)*.
- Παπαγιάννη, Α., Ρέππα, Γ. (2008). Επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε τάξεις όπου φοιτούν μαθητές με προβλήματα συμπεριφοράς ή μαθησιακές δυσκολίες. Στο Ε. Φτιάκα, Σ. Συμεωνίδου, Μ. Σωκράτους (Επιμ.), *10^ο Παγκύπριο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου. Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Έρευνα και Διδασκαλία*. 6-7 Ιουνίου 2008 (σσ. 57-82). Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Στάγια, Δ., & Ιορδανίδης, Γ. (2014). Το επαγγελματικό άγχος και η επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών στην εποχή της οικονομικής κρίσης. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 7, 56-82. <http://dx.doi.org/10.12681/jret.855>

Προσχολική Αγωγή – Νηπιαγωγεία (Εναρξη-Λήξη) / (2014), ανακτήθηκε από

[http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED11/-](http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED11/)

Δημοτικά (σχ. πληθυσμός, μονάδες, προσωπικό) (Εναρξη-Λήξη) / (2014), ανακτήθηκε από

[http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED12/-](http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED12/)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΘΕΝΩΣΗΣ

Α' ΜΕΡΟΣ

Φύλο εκπαιδευτικού

Αντρας Γυναίκα

Ηλικία εκπαιδευτικού

<30 31-40 41-50 51-60 >61

Έτη προϋπηρεσίας

1-5 6-10 11-15 16-20 21-25 26-30
>30

Σπουδές

Παιδαγωγική Ακαδημία Εξομοίωση Π.Τ.Δ.Ε. Μεταπτυχιακό
Διδακτορικό

Τάξη Διδασκαλίας

Νηπ/γείο Α' Β' Γ' Δ' Ε' ΣΤ'
Ολοήμερο

Θέση εκπ/κού

Εκπαιδευτικός Προϊστάμενος Υποδιευθυντής Διευθυντής

Β' ΜΕΡΟΣ

1) Μπορώ να δημιουργήσω μια ευχάριστη ατμόσφαιρα με τους μαθητές μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

2) Αισθάνομαι αναζωογονημένος όταν έχω δουλέψει στενά με τους μαθητές μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

3) Νιώθω εξαντλημένος όταν φεύγω από το σχολείο

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

4) Νιώθω ότι μερικές φορές συμπεριφέρομαι σε ορισμένους μαθητές μου απρόσωπα

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

5) Ορισμένες φορές δυσκολεύομαι να αντιμετωπίσω τους μαθητές μου σαν ξεχωριστές προσωπικότητες

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

6) Νιώθω πως έχω καταφέρει πολλά αξιόλογα πράγματα στη δουλειά μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

7) Αισθάνομαι πως η δουλειά μου με κάνει να είμαι πιο σκληρός συναισθηματικά

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

8) Αντιμετωπίζω τα προβλήματα των μαθητών μου πολύ αποτελεσματικά

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

9) Μπορώ να διακρίνω με ευκολία τα συναισθήματα των μαθητών μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

10) Νιώθω εξουθενωμένος από τη δουλειά μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

11) Νιώθω αδιαφορία για τους συναδέλφους μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

12) Οι συναντήσεις με τους γονείς μου δημιουργούν άγχος

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

13) Νομίζω πως εργάζομαι πολύ σκληρά

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

14) Αισθάνομαι, όσον αφορά τη δουλειά μου ότι έχω φτάσει στα όρια της αντοχής μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

15) Νιώθω μεγάλη ένταση από το γεγονός πως στη δουλειά μου έχω άμεση σχέση με ανθρώπους

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

16) Μέσα από τη δουλειά μου νιώθω πως επηρεάζω θετικά τη ζωή άλλων ανθρώπων

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

17) Μπορώ να διαχειριστώ εύκολα τις εντάσεις που δημιουργούνται στο σχολείο (με μαθητές, συνάδελφους, γονείς)

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

18) Νιώθω ανασφαλής για το αν ο μισθός μου θα είναι επαρκής

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

19) Νιώθω ανασφάλεια για τη θέση εργασίας μου

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

20) Νιώθω γεμάτος ενεργητικότητα

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε

21) Στις συναντήσεις με τους γονείς των μαθητών μου δείχνω συναισθηματική σκληρότητα

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πάντοτε